

Vallás és etika – Kettős iránytű az MI korában

A tanulmány célja, hogy értelmező keretet nyújtson az etika, a vallás és a digitális technológiák metszéspontján kialakuló új jelenségek vizsgálatához. A 21. század digitális ökoszisztémájában a mesterséges intelligencia (MI), az algoritmikus rendszerek és az immerzív technológiák (metaverzum) mélyen átalakítják a vallási kommunikációt, közösségi gyakorlatokat és az ezekhez kapcsolódó etikai dilemmákat. A dolgozat egy háromrétegű modell bemutatására épül, amely a transzcendens-etikai, kulturális-közösségi és technológiai-mediális tengelyek mentén rendszerezi a befolyásoló tényezőket. A modell célja nem a lezárás, hanem a diskurzus megnyitása: figyelmeztet arra, hogy az új technológiák értékalakító ereje aktív reflexiót kíván az etikai és vallási közösségek részéről. A tanulmány végkövetkeztetése szerint az interdiszciplináris párbeszéd, az oktatás szerepének erősítése és a rugalmas értelmezési keretek kialakítása kulcsfontosságú a digitális korszak kihívásaira adott válaszokban.

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia, vallás, etika, digitális ökoszisztéma

A szerzőről

Ribni Ferenc, Eötvös Loránd Tudományegyetem Neveléstudományi Intézet, Eötvös Loránd Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola
<https://orcid.org/0009-0004-7974-0235>

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Ribni, Ferenc. „Vallás és etika – Kettős iránytű az MI korában”.
Információs Társadalom XXVI, 2. szám (2026): 65–81.

== <https://dx.doi.org/10.22503/infars.XXVI.2026.2.5> ==

A folyóiratban közölt művek

*a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0
 Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.*

Religion and Ethics - A Dual Compass in the Age of AI

The aim of this study is to provide an interpretative framework for examining new phenomena emerging at the intersection of ethics, religion, and digital technologies. In the digital ecosystem of the 21st century, artificial intelligence (AI), algorithmic systems, and immersive technologies (metaverse) are profoundly transforming religious communication, community practices, and the ethical dilemmas associated with them. The paper is based on the presentation of a three-layer model that systematizes influencing factors along transcendental-ethical, cultural-community, and technological-media axes. The model's goal is not to close the debate, but to open it up: it warns that the value-shaping power of new technologies requires active reflection on the part of ethical and religious communities. The study concludes that interdisciplinary dialogue, strengthening the role of education, and developing flexible interpretative frameworks are key to responding to the challenges of the digital age.

Keywords: *artificial intelligence, religion, ethics, digital ecosystem*

1. Bevezetés

Hipotetikusan élve az időutazás gondolatával¹ egy fél emberöltőnyit – vagy akár csupán egy évtizednyit – visszalépnénk az időben, és az akkori társadalom kollektív tudata elé tárnánk a jelen realitásait, azok aligha tűnnének hitelesnek vagy plauzibilisnek. A mesterséges intelligencia (MI) ugyanis azóta a társadalmi, gazdasági és kulturális struktúrák egyik meghatározó, immár szerves részévé vált (Hongladarom 2020; Kanczné et al. 2024; Julesz 2025; Krašovec 2025). Olyan technológiai és ontológiai fordultnak vagyunk tanúi, amelyben a jövő anticipációja részben aktualizálódott: a jövő nem pusztán előrevetített lehetőségként, hanem a jelen konstitutív dimenziójaként hatja át a jelen valóságát. Az MI tehát nemcsak jövőformáló eszköz, hanem jelen idejű strukturáló erő is, amely újradefiniálja az emberi cselekvés, tudás és létezés feltételeit.

Az MI alapvető társadalmi átalakulásokat indukál, hatásai pedig több, egymással szorosan összefüggő dimenzió mentén érvényesülnek, melyek együttesen formálják a társadalmi rendszerek szerkezetét és működését (Dong et al. 2014). E komplex változások elemzése és megértése megköveteli az MI-alapú rendszerek tudományos szempontú vizsgálatát.

Jelen tanulmány az etika és a religio² határterületén vizsgálja az MI szerepét. A cél annak feltárása, hogy ez az úgynevezett „újfajta” döntéstámogató társ miként befolyásolja – vagy már befolyásolta – az etikai és vallási tényezőket. Mielőtt azonban a jelen kor technológiáit és az MI-t részletesen elemeznénk, érdemes áttekintenünk Coghill (2025) megközelítését, aki az MI értelmezésének és vizsgálatának sokféleségére hívja fel a figyelmet. Elemzése alapján az MI-hez való viszonyulás többféle hozzáállás mentén strukturálható, melyeket az alábbiakban ismertetünk:

- Emberi gondolkodás: a cél az, hogy a gép úgy gondolkodjon, mint egy ember.
- Racionális gondolkodás: a cél az, hogy olyan gépet építsünk, amely a lehető legjobban érvel.
- Emberi cselekvés: a cél az, hogy olyan gépet építsünk, amely ugyanúgy viselkedik, mint az emberek.
- Racionális cselekvés: a cél az, hogy a gép a lehető legjobban cselekedjen (Coghill 2025, 604).

Coghill felosztása nem csupán technológiai megközelítést kínál, hanem egyfajta antropológiai és filozófiai láttelepet is ad arról, miként próbáljuk az MI-t önmagunk tükrében értelmezni. Az emberi és racionális gondolkodás, valamint cselekvés meg-

¹ Az időutazás hipotetikus koncepciója a gondolatkísérletek klasszikus tárgya a filozófiában és a tudományelméletben. A visszalépés a múltba lehetőséget adna a jelen társadalmi és technológiai realitásainak kontrasztos vizsgálatára, és rávilágítana, hogy a társadalmi struktúrák és kollektív tudat milyen mértékben determinálják a jövő értelmezését. E gondolatkísérlet összekapcsolható a technológiai anticipációval is: ahogy az MI a társadalmi rendszerek szerves részévé vált, úgy a jövő lehetséges alakjai – akár csak képzeletbeli módon – a jelen konstitutív tényezőivé válnak (Lewis 1976; Wells 1895).

² A religio latin kifejezés jelentése jóval tágabb, mint „vallás” szóé. Nem csupán az intézményesült vallást jelöli, hanem magában foglalja a tisztelet, a szent kötelezettség, valamint az istenek és az erkölcsi normák iránti köteleességérzet dimenzióit is (Cicero ca. 45 BCE/1933; Lactantius ca. 304 CE/1964). A továbbiakban, amikor a „vallás” kifejezést használjuk, annak alatt a religio eredeti, tágabb latin értelmezését értjük.

különböztetése különösen fontos az etikai és vallási értelmezések szempontjából is, hiszen e két dimenzió – gondolkodás és cselekvés – mindig is központi kérdése volt az ember morális és spirituális önmeghatározásának³. Az MI megjelenésével és elterjedésével azonban e reflexió új megvilágításba kerül. A döntéstámogató rendszerek – legyen szó egészségügyi diagnosztikáról (Lim 2020), büntetőjogi ajánlásokról vagy akár személyes lelki tanácsadásról (Zhang et al. 2025) – fokozatosan olyan területekre hatolnak be, ahol korábban kizárólag emberi megítélés és lelkiismeret alapján születtek döntések. E felvetés nyomán adódik a kérdés: vajon az MI képes-e etikai ítéletet alkotni, vagy csupán algoritmizált értékvalasztások utánzatait kínálja⁴? Amennyiben igen, akkor milyen viszonyban áll ez azzal az emberi tapasztalattal, amely a vallásos hit és az erkölcsi felelősség mélyrétegeiben gyökerezik? Ebben az összefüggésben különösen izgalmas annak vizsgálata, hogy az MI alkalmazása miként alakíthatja át az etikai normák értelmezését, vagy hogyan változtathatja meg a vallási közösségek gondolkodását az emberi döntések felelősségéről. Vajon a gépi támogatással meghozott morális döntések továbbra is az emberi szándék lenyomatát tükrözik, vagy egy újfajta „algoritmikus etikát” hoznak létre, amely fokozatosan háttérbe szorítja a hagyományos, spirituálisan megalapozott megközelítéseket?

A következőkben ezen dilemmák mentén haladunk tovább, kiemelve azokat a pontokat, ahol a jelenkor és az MI technológiai vívmányai érintkezésbe lépnek az etikai és vallási értékrendek határmezsgyéjével.

2. Etika, vallás és MI: az érintkezés pontjai

Aquinói Szent Tamás filozófiája kiindulópontként szolgálhat e kérdések mélyebb megértéséhez, különösen az emberi értelem és akarat természetének értelmezésében. Aquinói Szent Tamás szerint az erkölcsi cselekedet alapja az értelem által felismert jó, amely felé az akarat szabadon mozdul. E kettősség – a tudás és a szándék egysége – biztosítja az ember morális felelősségét. A különböző algoritmusok, illetve az MI rendszerei azonban nem rendelkeznek efféle szellemi-lelki struktúrával: döntéseik nem belső megfontoláson, hanem számításalapú optimalizáláson nyugszanak. Ebben a megvilágításban az MI által „hozott döntés” nem tekinthető valódi erkölcsi aktusnak, mivel hiányzik belőle a célirányos szándék (intentio) és az önreflexió. Az efféle helyzetekben pedig, ahol az ember csupán technológiai javaslatokat követ – például orvosi, bírói vagy lelkipásztori döntések során –, kérdésessé válik, hogy mennyiben marad meg az emberi felelősség. Ha a döntéshozó csupán végrehajtja a gép által ajánlott „helyes” lépést, azzal nemcsak a szabad akarat gyakorlása kerül veszélybe, hanem az erkölcsi ítéletképeség gyakorlása is fokozatosan háttér-

³ A gondolkodás és cselekvés filozófiai megkülönböztetése visszavezethető az ókori görög filozófiára (pl. Arisztotelész, *Nicomachean Ethics*, I–II. könyv), ahol a praxis és a theoria elkülönítése kulcsfontosságú volt az etikai és politikai élet értelmezésében (Aristotle ca. 340 BCE/1999).

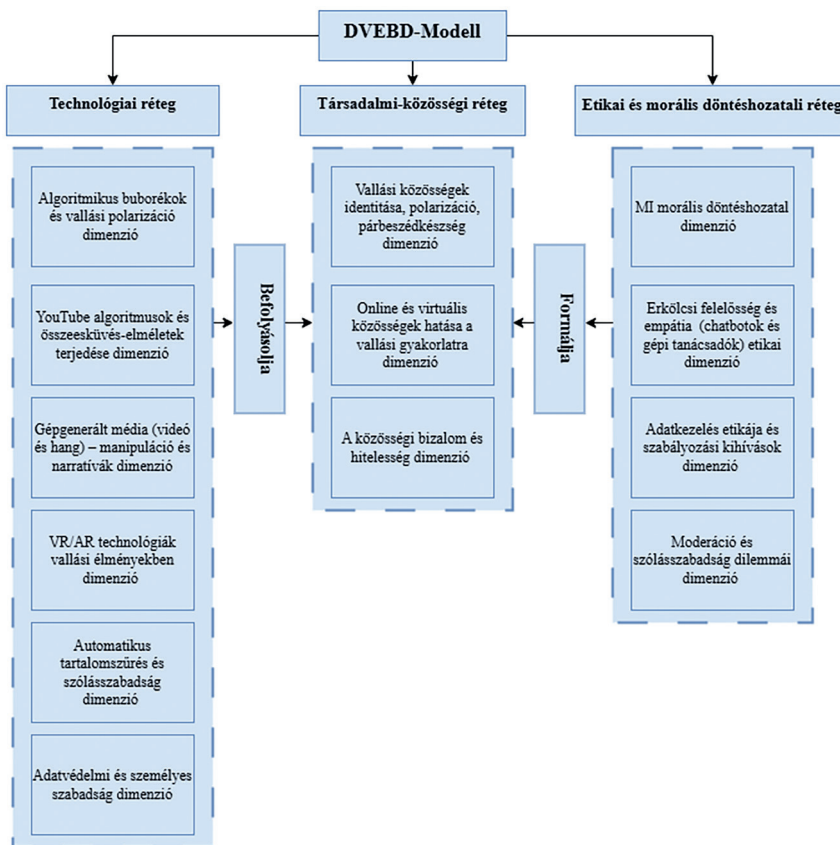
⁴ Az MI és az etikai ítéletalkotás kapcsolatának filozófiai előzményei visszanyúlnak a korai számítástudományi és kognitív tudományi elméletekig, ahol a gépi döntéshozatal és a morális választások kérdéseit először formálisan vizsgálták (Wallach et al., 2008). E gondolatmenet azzal a problémával szembesít minket, hogy a gépi algoritmusok mennyiben képesek „morális intuíciónak” megfelelő döntéseket hozni, és miként alakítják át az emberi etikai és vallási gyakorlatot.

be szorulhat. Aquinói Szent Tamás klasszikus tanítása így ma is irányítúként szolgálhat annak belátásához, hogy az ember nemcsak technikai lény, hanem erkölcsi és spirituális felelősséggel bíró személy is (Neonnub 2024; Acquaah 2025).

E gondolatmenetet követve a következőkben egy modellt mutatunk be, amely a mai kor dilemmáit vizsgálva különböző dimenziók mentén mutatja be a kor kihívásait az etikai és vallási tekintetben.

2.1. Digitális Vallás és Etika Befolyásoló Dinamikák modellje (DVEBD-modell)

A digitális technológiák gyors fejlődése jelentős hatást gyakorol a vallási kommunikációra, közösségi gyakorlatokra és az ezekhez kapcsolódó etikai dilemmákra. Az MI, az algoritmikus tartalomajánlás, valamint az egyre kifinomultabb generatív és immerzív technológiák olyan új valóságokat hoznak létre, amelyekben a vallási élmények és normák korábban ismeretlen módon alakulnak át (Thomas et al. 2024).

1. ábra: A modell felépítése (saját szerkesztés Graph Ltd 2025)

A Digitális Vallás és Etika Befolyásoló Dinamikák modellje (DVEBD-modell) ennek a komplexitásnak a feltérképezésére jött létre (1. ábra). A modell strukturált, rétegzett megközelítést alkalmaz, amely lehetővé teszi a technológiai infrastruktúra, a társadalmi-közösségi jelenségek és az etikai-morális normarendszerek közötti kölcsönhatások átlátható vizualizálását és értelmezését. A modell kialakítása során célunk az volt, hogy egy átfogó, mégis differenciált keretrendszert hozzunk létre, amely képes megragadni a digitális vallási ökoszisztémákban zajló dinamikákat. Az egymással kapcsolatban álló dimenziók nemcsak hierarchikusan, hanem interaktív módon is hatnak egymásra: az algoritmusok hatása túlmutat a technikai szinten, befolyásolva a közösségi bizalmat és az erkölcsi értékrendeket is. Továbbá a rendszer nem csupán deskriptív célt szolgál, hanem segít az érintett szereplők – például fejlesztők, oktatók, vallási közösségek vagy kutatók – számára a kritikus összefüggések azonosításában, és a döntéshozatali folyamatok megalapozásában. A DVEBD-modell így egyfajta intermediális térképként funkcionál, amely hozzájárul a digitális vallási gyakorlatok értelmezéséhez, és etikai kereteinek tudatos alakításához. A modell célja, hogy strukturált keretet biztosítson a technológiai, társadalmi és etikai rétegek közötti kölcsönhatások vizsgálatához a vallási jelenségek digitális térbeli transzformációja során.

A modell nem csupán egy leíró keretet kínál a technológiai, társadalmi és etikai dimenziók feltárásához, hanem egyfajta konceptuális térképként is szolgál, amely segíti a tájékozódást a 21. század vallási és morális kihívásai között.

3. Befolyásoló dimenziók - Az etika és vallás az MI korszakában

Az MI algoritmusainak térhódítása a szociális média platformokon (Facebook, YouTube, Twitter, TikTok stb.) alapjaiban alakítja át, hogy milyen tartalmak érkeznek el a felhasználókhoz, és hogyan alakulnak ki ezáltal társadalmi, etikai, vallási nézetek. Az algoritmusok optimalizációs célja a felhasználói aktivitás és elköteleződés maximalizálása, mely jellemzően érzelmileg intenzív vagy polarizáló tartalmak előtérbe helyezésével valósul meg. E kölcsönhatás eredményeként nőhet a társadalmi széttagoltság, gyengülhet a vallási tolerancia, és kérdésessé válhatnak a közösen elfogadott etikai irányelvek (Rodilosso 2024).

3.1. Algoritmikus buborékok és vallási polarizáció

A 21. század digitális környezete alapjaiban formálja át a vallási közösségek kommunikációs mintázatait, identitásépítő folyamatait és etikai koordinátarendszerét. E kontextusban különösen jelentős szerepet játszanak az úgynevezett algoritmikus buborékok (Pariser 2017), más néven echo chamber jelenségek, amelyek során az online platformok algoritmusai – felhasználói viselkedések és preferenciák alapján – elsősorban olyan tartalmakat jelenítenek meg, amelyek megerősítik a meglévő véleményeket, hitelveket és erkölcsi pozíciókat. Az ilyen módon strukturált digitális tér nemcsak az információs diverzitást csökkenti, hanem a társadalmi és vallási párbe-

széd lehetőségét is szűkíti. A vallási közösségek esetében e szűrési logika különösen élesen jelenik meg, mivel a vallás önmagában is identitásképző és normatív keretrendszerként működik. A digitálisan megerősített, homogén vallási narratívák így nemcsak megerősítik a csoportkohéziót, hanem fokozhatják a más nézetekkel szembeni intoleranciát, polarizációt és elzárkózást. Különösen sérülékenynek bizonyulnak ebben a tekintetben ama közösségek – például keresztény, muszlim vagy hindu hagyományban gyökerező csoportok –, amelyek történelmileg is erőteljes vallásközi viszonyrendszerek mentén működnek. A platformokon kialakuló egyoldalú diskurzusok akár hosszú távon is veszélyeztethetik a vallási pluralizmusra és társadalmi kohézióra épülő közösségi együttélés alapjait (Andok 2023; Pratap et al. 2025).

Ebből kifolyólag ajánlott, hogy a vallási vezetők, oktatók, digitális teológusok és közösségszervezők tudatosan reflektáljanak az algoritmikus rendszerek működésére, és olyan gyakorlatokat dolgozzanak ki, amelyek elősegítik a digitális nyitottságot és a véleménydiverzitást. Az eljárás magában foglalhatja például a többforrású tartalomfogyasztás ösztönzését, a kritikai médiaműveltség fejlesztését, valamint olyan online terek kialakítását, amelyek tudatosan teret adnak az interkonfesszionális vagy vallásközi párbeszédnek. Mivel egyes kutatások (Campbell et al. 2021) rámutatnak: az algoritmusok nem csupán az információáramlást torzítják, hanem közvetlenül befolyásolják a felhasználók erkölcsi érzelmeit, ítéleteit és döntéseit is, különösen érzékeny témák – például vallás, erkölcs, identitás – kapcsán. E tényező kiemelt jelentőséggel bír a digitális evangelizáció, az online igehirdetés és a vallási tanítás gyakorlata szempontjából.

3.2. YouTube-algoritmusok és az összeesküvés-elméletek terjedése

Továbbá jelentős alakító tényezőt képviselnek a YouTube ajánlórendszerei – amelyek a figyelem maximalizálására törekcszenek – gyakran nem semlegesek, hanem fokozatosan vezetnek a felhasználókat egyre szélsőségesebb vagy alternatív tartalmak irányába. Az említett jelenség az ún. „radikalizációs spirál” (Zollo et al. 2015) a vallási és spirituális témák esetén is érvényesül: az algoritmus hajlamos az új, szenzációs vagy konspiratív jellegű videókat előtérbe helyezni, háttérbe szorítva a hagyományos vallási diskurzusokat. A folyamat hozzájárulhat olyan új vallási szintézisek (például „Spiritualitás 2.0” vagy „New Age 2.0”) kialakulásához, amelyek vallási szimbólumokat, kvázi tudományos állításokat és összeesküvés-elméleteket kevernek (Grünenthal 2023). Ezen irányzatok gyakran etikai szempontból problémás világmagyarázatokat kínálnak (például áltudományos gyógyulás, spiritualizált áldozathibáztatás, világelit elleni „szakrális ellenállás”), miközben felhívítják vagy torzítják az eredeti vallási hagyományokat (Lövheim 2011). Ennek tükrében nem elhanyagolható tény, hogy a Pew Research Center szerint az Egyesült Államokban a felnőttek körülbelül 20%-a fogyaszt vallási témájú online videókat (például YouTube-on vagy TikTokon), és nincs jelentős különbség korcsoportok között abban, hogy vallási tartalmakat videók formájában keresnek. A szóban forgó tendencia hosszú távon alapvető átalakulásokat indukálhat a vallási tekintély és információs források szerkezetében (Nadeem 2024).

3.3. MI-alapú chatbotok és spirituális tanácsadás

Az MI-alapú chatbotok – mint a Replika vagy a Mindar nevű japán buddhista robotpap (2. ábra) – az utóbbi években egyre nagyobb szerepet kaptak a digitális vallási térben. A felhasználók ezekkel a rendszerekkel gyakran nemcsak pszichológiai, hanem spirituális célból is kapcsolatba lépnek: imádságokat, meditációs gyakorlatokat vagy morális útmutatást kérnek. A Replika felhasználási mintázatai – különösen a 2023-ban nyilvánosságra hozott statisztikai adatok alapján – rávilágítanak arra, hogy több mint 10 millió regisztrált felhasználóval rendelkezik világszerte, akik közül sokan hosszú távú, érzelmileg is mély kötődést alakítanak ki a programmal (Cheema 2019; Replika 2025).

2. ábra: Mindar robotpap (Cheema 2019)

Campbell (2021) által is elemzett digitális vallási terek egyik fő sajátossága, hogy a spirituális tartalom személyre szabása algoritmikusan történik, ami újfajta vallási szubjektivitás kialakulásához vezethet. A felvetett kérdéskör azonban komoly etikai problémákat indukál: az MI nem rendelkezik valós empátiával, sem belső morális intencióval, így nem képes valódi erkölcsi ítéletalkotásra. Továbbá aggodalomra ad okot, hogy egy 2024-es kutatás szerint (N=3500) a felhasználók körülbelül 38%-a támogatja az érző MI-k jogait, és jelentős arányuk hajlamos az MI-t „érző” lényként kezelni, ami módosíthatja a felelősségi relációkat és a hiteles spirituális vezetés fogalmát (Anthis et al. 2025). További kihívást jelentenek a transzparencia hiánya és

az adatvédelmi kockázatok. A felhasználók gyakran megosztanak mélyen személyes vallási vagy morális dilemmákat a chatbotokkal, miközben nem mindig világos, hogy ezen adatok hogyan kerülnek tárolásra vagy feldolgozásra. Az efféle alkalmazások használata tehát csak szigorú etikai keretrendszer és felhasználói edukáció mellett lehet legitim – különösen, ha azok olyan kérdésekre adnak választ, amelyek emberi bölcsességet és erkölcsi komplexitást igényelnek.

3.4. Automatikus tartalomszűrés és morális döntések MI-vel

Napjainkban egyre jelentősebb szerepet kap, hogy a digitális platformok egyre szélesebb körben alkalmaznak MI-alapú megoldásokat gyűlöletbeszéd, dezinformáció és vallási gyűlöletkeltés szűrésére (Gillespie 2020). Kiemelendő azonban, hogy az algoritmusok gyakran küzdenek azzal, hogy megkülönböztessék a gyűlöletet az értelmes vallási kritikától vagy a konstruktív párbeszédtől – hiszen a nyelvi és kulturális árnyalatok feldolgozása a mai napig komoly kihívás számukra. Ennek következtében előfordulhat, hogy legitim vallási véleményeket automatikusan törölnek vagy cenzúráznak, ami jelentős etikai dilemmákat vet fel. A jelenség különösen érzékenyen érinti a vallási közösségek és a platformok közötti viszonyt, ahol a szólásszabadság és a közösségi biztonság közötti finom egyensúly fenntartása alapvető fontosságú.

Tovább árnyalja a képet, hogy az MI egyre nagyobb szerepet játszik különféle döntési folyamatokban, ide sorolható az orvosi etikai dilemmák kezelése, az igazságszolgáltatás vagy vallási jótékonyági szervezetek adománykezelése (Floridi 2019). Ebben a kontextusban kulcsfontosságú kérdés, hogy az algoritmikus döntések megnyílnak a tükröznek az emberi szándékot és erkölcsi felelősséget. A kialakult új helyzet szükségessé teszi egy olyan algoritmikus etika kialakítását, amely harmonizálja a technológiai lehetőségeket az emberi értékekkel és erkölcsi normákkal.

3.5. MI-generált tartalmak és a vallási narratívák újraértelmezése

Az MI fejlődésével elérhetővé váltak olyan deepfake-technológiák és generatív algoritmusok, amelyek képesek élethű képeket (3. ábra), videókat és hangfelvételeket létrehozni vallási vezetőkről, tanításokról vagy spirituális tartalmakról. Eme rendszerek, bár technológiai szempontból lenyűgözőek, súlyos etikai kihívásokat vetnek fel: manipulált audiovizuális anyagok segítségével torzíthatóvá válnak a vallási üzenetek, hitelvek vagy akár szent szövegek jelentései is (Chesney et al. 2018). Mindez meggyengítheti a közösségi bizalmat, valamint hozzájárulhat a dezinformáció és vallási feszültségek terjedéséhez, különösen ott, ahol az efféle tartalmak ellenőrzése korlátozott. Egyes esetekben vallási vezetők „megszólalásai” vagy „tanításai” gépi úton kerülnek újragenerálásra, a közönség számára mégis hitelesnek tűnhetnek – ami a vallási autoritás súlyos relativizálódását eredményezheti. A felismerhetetlenség és a hitelesség elmosódása miatt elengedhetetlen egyfajta etikai kontrollmechanizmus és médiaműveltségi program kidolgozása, különösen a vallási közösségek védelme érdekében (Westerlund 2019).

A generatív MI – például text-to-video vagy multimodális képalkotó rendszerek – lehetőséget kínál vallási történetek, szövegek vagy rituálék új formában történő bemutatására. E technológiák képesek interaktív szentírásokat, virtuális zarándoklatokat vagy személyre szabott imatartalmakat létrehozni, amelyek erőteljes eszközei lehetnek a hit elmélyítésének, különösen a digitális generáció számára. Ugyanakkor ezzel együtt jár a jelentésmódosítás, illetve a hagyományos vallási szimbólumrendszerek átrendeződésének veszélye is (Campbell et al. 2021). Az MI által generált vallási tartalmak sokszor esztétikailag és nyelvileg meggyőzőek, mégis a mögöttes teológiai kontextus torzulhat, ha nem megfelelő értelmezési keretben kerülnek bemutatásra. Mindez felveti a kérdést: meddig tekinthető legitimnek a vallási tanítás digitális újramodellezése, és mikor kezdődik a kulturális kisajátítás vagy spirituális manipuláció? Az ilyen jelenségek tudatos kezelése kritikus jelentőségű lehet a vallási pluralizmus és hagyománytisztelet jövője szempontjából. Az MI által generált hangok használata vallási vezetők, tanítók, spirituális tanácsadók helyettesítésére vagy kiegészítésére új dimenziókat nyit az empátia, hitelesség és felelősség szempontjából. Fontos etikai kérdés, hogy miként szabályozható az efféle technológiák alkalmazása, hogy elkerülhető legyen a manipuláció, félrevezetés vagy a személyes lelki támogatás formális és minőségi alulértékelése.

3. ábra: Deepfake kép (Brianbuchanan 2025)

3.6. Virtuális és kiterjesztett valóság (VR/AR) a vallási élményben és etikai dimenziókban

A virtuális (VR) és kiterjesztettvalóság-technológiák (AR) térhódítása új lehetőségeket nyit meg a vallásgyakorlás és a spirituális élmények terén. A felhasználók immár interaktív, élményszerű módon vehetnek részt vallási szertartásokon, zarándoklatokon vagy meditációs gyakorlatokon, akár a fizikai jelenlét hiányában is. E technológiák különösen jelentősek lehetnek a diaszpórában élő közösségek számára, akik így

kapcsolódhatnak hagyományaikhoz és egymáshoz. Ugyanakkor a VR/AR használata új etikai kérdéseket is felvet. A vallási élmények digitalizálása torzíthatja a hiteles vallási tapasztalatokat, különösen akkor, ha manipulált, kereskedelmi célú vagy politikailag motivált tartalmak kerülnek előtérbe (Kluver et al. 2007). Emellett a közösségi élmény virtualizálódása csökkentheti a személyes interakciók minőségét, ami az etikai közösségiség újragondolását teszi szükségessé (Campbell 2021).

A pszichológiai biztonság, a digitális élmények hitelessége és az identitásformálás során jelentkező lehetséges sérülések szabályozási kérdéseket vetnek fel. A felhasználók védelme, a platformok felelőssége és a tartalom etikus kezelése kulcskérdésekké válnak ebben a dinamikusan fejlődő területen.

3.7. Adatvédelmi és személyes szabadság dimenziója az MI és a vallás kapcsolatában

Az MI-alapú rendszerek korábban tárgyalt tényerése, különösen a vallási tartalmak generálásában, személyes spirituális tanácsadásban vagy közösségi platformokon történő alkalmazásban, egyre összetettebbé teszi az adatvédelem és a személyes szabadság kérdését. A felhasználók által megosztott spirituális, vallási vagy etikai adatok – amelyek rendkívül érzékeny információknak minősülnek – gyakran automatikus feldolgozáson és profilalkotáson mennek keresztül (Gstrein et al. 2022). Ezen adatok nem csupán a tartalomajánlás vagy a szolgáltatás személyre szabásának alapját képezik, hanem manipulációs lehetőséget is jelentenek. A vallási meggyőződés alapján célzott reklámok, narratívák vagy algoritmikus torzítások etikai problémákat vetnek fel a szabad akarat, a vallásszabadság és az erkölcsi autonómia tekintetében (Floridi 2019). További kérdéseket okoz az is, hogy harmadik felek – például technológiai szolgáltatók vagy állami szereplők – hozzáférhetnek-e ezekhez az adatokhoz, és milyen célból használják fel azokat.

Az adatvédelmi szabályozások – például az EU GDPR keretrendszere – kiemelten fontos szerepet játszanak a forgatókönyvek esetén, azonban gyakran nem tartanak lépést az MI gyors fejlődésével (Veale et al. 2021). Szükség van egy olyan etikai és jogi ökoszisztémára, amely képes kezelni a vallási adatok sajátosságait és biztosítja a felhasználók méltóságának és hitbeli autonómiájának megőrzését.

3.8. A technológiai és etikai réteg dinamikus visszacsatolása

Kihangsúlyozandó, hogy a technológiai és etikai réteg közötti visszacsatolás a digitális vallásgyakorlat és az MI-alapú rendszerek értelmezésében nem írható le egyszerű lineáris oksági viszonyként, sokkal inkább egy dinamikusan változó, önreflexív és normatívan terhelt rendszerként ragadható meg. Ebben a megközelítésben a technológia nem pusztán instrumentális közeg, hanem olyan strukturáló erő, amely folyamatosan újrarendezi az etikai jelentésképzés feltételeit. Ebből következően a felelősség és az etikai ágencia nem lokalizálható az algoritmus „belső” működésébe, hanem egy komplex szocio-technikai hálózatban oszlik meg, amely magában foglal

ja a fejlesztői döntéseket, az adatkészletek előzetes torzításait, az intézményi szabályozásokat és a felhasználói interakciókat is. E decentralizált felelősségi struktúra alapvetően átalakítja a morálfilozófia klasszikus ágensekre épülő modelljét, és egy relációs etikai tér felé mozdítja el az értelmezést.

Ebben a kontextusban Nick Bostrom munkássága kulcsfontosságú, mivel az általa bevezetett egzisztenciális kockázatelmélet arra mutat rá, hogy a fejlett MI nem csupán lokális etikai problémákat generál, hanem az emberi civilizáció fennmaradását érintő ontológiai kockázatokat is hordozhat. Bostrom megközelítésében az etikai reflexió időbelisége kitágul, mivel a jelenlegi technológiai döntések visszafordíthatatlan jövőbeli következményekkel járhatnak, így az etika anticipatív, előretekintő struktúrává válik (Bostrom 2014).

Hasonló irányban Max Tegmark az MI-t nem pusztán eszközként, hanem potenciális autonóm rendszerszintű szereplőként értelmezi, amely az életformák evolúciójának új szintjét képviselheti. A „Life 1.0–3.0” modellben a technológiai fejlődés nemcsak eszközhasználati, hanem ontológiai átalakulásként jelenik meg, ahol az etikai kérdések már nem külső korlátokként, hanem a rendszerfejlődés belső feltételeiként értelmezendők (Tegmark 2017). E perspektíva tovább erősíti azt a felismerést, hogy a technológiai és etikai réteg közötti viszony nem utólagos szabályozási kapcsolat, hanem a rendszerfejlődés strukturális komponense.

A technológiai visszacsatolás társadalmi dimenziója különösen hangsúlyos Byung-Chul Han digitális társadalomkritikájában, amely szerint a hálózati kommunikációs rendszerek nem automatikusan erősítik a közösségi kohéziót, hanem gyakran éppen annak eróziójához vezetnek. Han értelmezésében a digitális transzparencia, az állandó elérhetőség és az algoritmikusan szervezett figyelemgazdaság a közösségi tapasztalat fragmentálódását eredményezi, ahol az egyének izolált információs és affektív buborékokban működnek (Han 2017). E folyamat azt jelzi, hogy a technológiai réteg nem semleges közvetítő, hanem aktív társadalmi strukturáló tényező, amely közvetlenül befolyásolja az etikai és közösségi normák alakulását.

A technológiai és etikai réteg közötti visszacsatolás így egy körkörös, iteratív rendszerként írható le: a technológiai rendszerekbe kódolt implicit értékválasztások társadalmi hatásokat generálnak, ezek a hatások etikai reflexiót és normatív kritikát váltanak ki, amely visszahat a technológiai tervezésre és szabályozásra, majd újabb iterációkban formálja a rendszert. Ebben az értelemben az etika nem külső korrekciós mechanizmus, hanem a technológiai rendszer belső evolúciós feltétele.

Az algoritmikus etika jelenlegi formalizált keretei – mint a fairness, explainability vagy bias-kezelés – nem képesek teljes mértékben lefedni ezt a komplex rendszerszintű viszonyrendszert, mivel nem kezelik kielégítően sem a szándék hiányából fakadó felelősségi problémát, sem az ontológiai kockázatok időbeliségét, sem a társadalmi fragmentáció mélystrukturális dinamikáit. A technológiai és etikai réteg közötti kapcsolat ezért nem redukálható technikai optimalizációs kérdéssé, hanem alapvetően filozófiai és társadalomelméleti probléma, amely a modern technológiai civilizáció önértelmezésének egyik központi kérdésévé válik.

4. A rétegek összjátéka

Miután részletesen áttekintettük a modell dimenzióit, illetve a velük kapcsolatos dilemmákat, a köztük fennálló dinamikus kölcsönhatások alapján a modell működésének lényege abban ragadható meg, hogy a technológiai, társadalmi-közösségi és morális-etikai dimenziókat nem elkülönülten, hanem dinamikusan összekapcsolódó, kölcsönhatásban álló rétegekként értelmezi. Az egyes rétegek nem csupán egyirányú hatással vannak egymásra, hanem reflexív és ciklikus módon alakítják is a másikat, így a modell egyfajta komplex adaptív rendszerként (complex adaptive system) írható le (1. ábra).

A modell első rétege a technológiai dimenzió olyan strukturális befolyásoló tényezőként jelennek meg, amelyek képesek átformálni a vallási közösségek információhoz való hozzáférését, identitásképzését, diskurzuskulturáját és végső soron vallási élményeit is. A digitális infrastruktúrák nem semleges médiumok: működés-módjuk normatív következményekkel bír a vallási tartalmak terjedésére, torzulására vagy épp megerősítésére nézve.

A második, társadalmi-közösségi réteg a fenti hatásokat közvetíti a vallási közösségek működésébe, és visszacsatolást ad azokra. Itt értelmezhetőek azok a szociális folyamatok és hálózati dinamikák, amelyek révén az algoritmikus buborékok vallási polarizációhoz, a gépi média pedig a közösségi bizalom megingásához vezethet. Emellett ez a réteg teszi lehetővé annak feltérképezését is, hogyan alakul a vallásgyakorlás az online terekben, hogyan módosulnak a hagyományos közösségi rituálék és normák a digitális platformok sajátos mediáltsága révén.

A harmadik réteg az etikai és morális döntéshozatali dimenzió, amely a technológiai fejlesztések és társadalmi következmények által generált kérdéseket értelmezi és normatív válaszokat fogalmaz meg. Itt jelennek meg azok a dilemmák, amelyek az MI erkölcsi szerepéből fakadnak, különösen akkor, amikor MI-alapú chatbotok vagy generatív rendszerek vallási tanácsadást, szövegértelmezést vagy lelkiigondozást imitálnak. Ugyanígy ide tartozik a szólásszabadság és a moderáció viszonya, az adatkezelés és a vallási önrendelkezés etikája, valamint az empátia és a felelősség kérdésköre. A szóban forgó réteg nem pusztán reagál, hanem normatív irányt is kijelöl: az erkölcsi és szabályozási reflexiók – például adatvédelmi törvények, platformmoderációs irányelvek, etikai tervezési elvek – visszahatnak a technológiai fejlesztésekre, így alakítva azok jövőbeli irányait. A modell tehát nemcsak leíró, hanem előíró (preskriptív) funkcióval is bír, és lehetővé teszi egy vallásérzékeny, etikailag megalapozott technológiafejlesztés és -alkalmazás lehetőségét.

A DVEBD-modell interakcionista és holisztikus szemlélete révén lehetővé teszi, hogy a digitális technológiák hatását ne izolált jelenségként, hanem többretegű, kontextusfüggő és kölcsönösen alakító folyamatként vizsgáljuk. A technológiai, társadalmi és etikai rétegek nem hierarchikusan rendeződnek, hanem horizontális és visszacsatolt viszonyrendszert alkotnak. Ez különösen fontos a vallási kontextusban, ahol a szimbolikus jelentéstartalmak, hitbéli narratívák és közösségi normák érzékenyen reagálnak minden digitális közvetítettségre. A modell tehát nemcsak az aktuális konfliktusokat és dilemmákat képes feltárni, hanem jövőorientált etikai és

közösségi válaszokat is strukturálni tud, hozzájárulva egy felelős és átlátható technológiai kultúra kialakításához a vallási terekben.

5. Megállapítások és ajánlások

A jelen tanulmány – valamint az általa felvázolt etikai-vallási modell – elsődlegesen iránymutatásként értelmezhető a 21. század egyre komplexebbé váló digitális és online ökoszisztémájában. A vizsgált dimenziók nem a teljesség igényével lépnek fel, sokkal inkább figyelemfelkeltő és diskurzust kezdeményező célzattal mutatnak rá arra, hogy miként formálják új (vagy új köntösben megjelenő régi) tényezők az egyéni és kollektív világnézeteket, erkölcsi normákat és nem utolsósorban a vallás-gyakorlás formáit.

A digitális és technológiai átalakulás hatására ugyanis egyre érezhetőbbé válik az úgynevezett „új jelenségi technológiák” (mint az MI, az algoritmikus tartalomajánlás, a generatív modellek vagy az immerzív platformok) narratívaformáló és világ-szemlélet-alakító ereje. Mindez számos etikai és vallási kérdés újragondolását teszi szükségessé, különös tekintettel azokra a dilemmákra, amelyekre egyelőre nem született kielégítő válasz sem társadalmi, sem teológiai szinten.

A tanulmány egyik fontos következtetése, hogy a diszkurzus hiánya – különösen az etikát és vallást érintő technológiai hatások területén – a megértés és felelősségteljes döntéshozatal egyik legnagyobb akadályja lehet. Az etikai döntések ugyanis megalapozottságot, rendszerszintű megértést és társadalmi párbeszédet igényelnek – ezek hiányában a technológia pusztán „megtörténik velünk”, nem pedig tudatosan alakított térré válik. A tárgyalta alapján az alábbi javaslatok fogalmazhatók meg:

- Oktatásban való integráció: elengedhetetlen, hogy az etika, a vallás és a modern technológiák (különösen a MI) metszéspontjait már a felsőoktatási tanulmányok során aktívan tematizáljuk. A hallgatók kritikai gondolkodásának fejlesztése nemcsak az értelmezés, hanem a reflexív döntéshozatal szempontjából is kulcsfontosságú. A kérdés tehát az: hogyan hozhatunk felelős döntéseket olyan rendszerekre vonatkozóan, amelyeket nem értünk?
- Interdiszciplináris diszkurzus ösztönzése: javasolt a vallásfilozófia, etika, technológiai tudományok, valamint a társadalomtudományok közötti párbeszéd megerősítése, mivel az átalakuló jelenségek értelmezéséhez egyik tudományterület sem nyújt önmagában elegendő keretet.
- Társadalmi tudatformálás: fontos, hogy a laikus közönség számára is hozzáférhető, ugyanakkor tartalmilag megalapozott formában jelenjenek meg ezek a témák a médiában és a vallási intézmények kommunikációjában. Az értékekről, veszélyekről és lehetőségekről való nyílt beszéd megelőzheti az elidegenedést vagy a technológiai misztifikáció kialakulását.
- A vallási hagyományok technológiai interpretációja: célszerű lenne feltérképezni, hogy egyes vallási hagyományok miként értelmezik az új technológiák térnyerését: vajon ellenséggént, eszközként vagy teológiai szempontból jelentőségteljes jelenséggént jelennek-e meg ezek a rendszerek? E kérdés teológiai reflexiók és gyakorlati válaszok szintjén is megér egy mélyebb elemzést.

Amennyiben a jövőben újabb dimenziók vagy befolyásoló tényezők kerülnek előtérbe – például kvantumszámítástechnika, agy-számítógép interfészek, bioetikai kérdések – a modell újraértelmezése és bővítése időszerűvé válhat. Az irány tehát nem lezárt, hanem nyitott, adaptív és párbeszédre épülő kell, hogy legyen.

Irodalom

- Acquaah, George Emmanuel. "Reflection and Evaluation of Thomas Aquinas' Theological and Philosophical Influence." *E-Journal of Religious and Theological Studies* (2025): 174–187.
<https://doi.org/10.38159/erats.20251151>
- Andok, Mónika. "Religious Filter Bubbles on Digital Public Sphere." *Religions* 14, no. 11 (2023): 1359.
<https://doi.org/10.3390/rel14111359>
- Anthis, Jacy Reese, Janet V.T. Pauketat, Ali Ladak és Ajkaterina Manoli. "Perceptions of Sentient AI and Other Digital Minds: Evidence from the AI, Morality, and Sentience (AIMS) Survey." In *Proceedings of the 2025 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, 1–22. ACM, 2025.
<https://doi.org/10.1145/3706598.3713329>
- Aristotle. *Nicomachean Ethics*. Ford. W. D. Ross. Kitchener: Batoche Books, 1999.
<https://historyofeconomicthought.mcmaster.ca/aristotle/Ethics.pdf>
- Bostrom, Nick. *Superintelligence: Paths, dangers, strategies*. Oxford University Press, 2014.
- Brianbucanan. "Dealing with Deepfakes: What the First Amendment Says." The Free Speech Center, 2025.
<https://firstamendment.mtsu.edu/post/dealing-with-deepfakes-what-the-first-amendment-says/>
- Campbell, Heidi A. és Ruth Tsuria, szerk. *Digital Religion: Understanding Religious Practice in Digital Media*. 2nd edition. Routledge, 2021.
<https://doi.org/10.4324/9780429295683>
- Cheema, Sukhbir. "Japan Just Created Possibly the World's First Android Deity and She's Buddhist." *Mashable SEA*, 2019.
<https://sea.mashable.com/article/2515/japan-just-created-possibly-the-worlds-first-android-deity-an....>
- Chesney, Robert és Danielle Keats Citron. "Deep Fakes: A Looming Challenge for Privacy, Democracy, and National Security." *SSRN Electronic Journal* (2018).
<https://doi.org/10.2139/ssrn.3213954>
- Cicero, Marcus Tullius. *On the Nature of the Gods*. Ford. H. Rackham. Harvard University Press, 1933. (Eredeti mű megj. kb. i. e. 45.)
- Coghill, George M. "Artificial Intelligence (and Christianity): Who? What? Where? When? Why? and How?" *Studies in Christian Ethics* 36, no. 3 (2023): 604–619.
<https://doi.org/10.1177/09539468231169462>
- Dong, Xiaojing és Shelby H. McIntyre. "The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies." *Quantitative Finance* 14, no. 11 (2014): 1895–1896.
<https://doi.org/10.1080/14697688.2014.946440>

-
- Eli Pariser. "The Filter Bubble." 2017.
https://www.academia.edu/34426834/The_Filter_Bubble_Eli_Pariser
- Floridi, Luciano. "The Ethics of Artificial Intelligence." In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, szerk. E. N. Zalta. Fall 2019 Edition.
- Gillespie, Tarleton. *Custodians of the Internet: Platforms, Content Moderation, and the Hidden Decisions That Shape Social Media*. London: Yale University Press, 2020.
<https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2935670>
- Grünenthal, Hannah. "Digital Religion: The Basics, by Heidi A. Campbell and Wendi Bellar." *Sociology of Religion* (2023).
<https://doi.org/10.1093/socrel/srad035>
- Gstrein, Oskar J. és Anne Beaulieu. "How to Protect Privacy in a Datafied Society? A Presentation of Multiple Legal and Conceptual Approaches." *Philosophy & Technology* 35, no. 1 (2022).
<https://doi.org/10.1007/s13347-022-00497-4>
- Han, Byung-Chul. "In the Swarm". MIT Press; 2017.
<https://doi.org/10.7551/mitpress/11055.001.0001>
- Hongladarom, Soraj. "Shoshana Zuboff, The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power." *AI & Society* 38, no. 6 (2020): 2359–2361.
<https://doi.org/10.1007/s00146-020-01100-0>
- JGraph Ltd. Diagrams.net [Online diagramming tool]. 2025.
<https://app.diagrams.net/>
- Julesz, Máté. "Digital society and AI, with special reference to healthcare ". *Információs Társadalom* XXV, no. 2 (2025): 32–44.
<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XXV.2025.2.2>
- Kanczné Nagy, Katalin, Péter Tóth. "A study of labor market competencies among Hungarian engineering students". *Információs Társadalom* XXIV, no. 4 (2024): 9–28.
<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XXIV.2024.4.1>
- Kluser, R. és P. H. Cheong. "Technological Modernization, the Internet, and Religion in Singapore." *Journal of Computer-Mediated Communication* 12, no. 3 (2007): 1122–1142.
<https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00366.x>
- Krašovec, Primož. "The AI effect today: On denials of AI's intelligence". *Információs Társadalom* XXV, no. 2 (2025): 45–58.
<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XXV.2025.2.3>
- Lactantius. *The Divine Institutes*. Ford. A. Bowen és P. Garnsey. Catholic University of America Press, 1964. (Eredeti mű megj. kb. 304.)
- Lewis, David. "The Paradoxes of Time Travel." *American Philosophical Quarterly* 13, no. 2 (1976): 145–152.
- Lim, Chwee Teck. "Future of Health Diagnostics." *View* 1, no. 1 (2020).
<https://doi.org/10.1002/viw2.3>
- Lövheim, Mia. "Mediatization of Religion: A Critical Appraisal." *Culture and Religion* 12, no. 2 (2011): 153–66.
<https://doi.org/10.1080/14755610.2011.579738>
- Nadeem, R. "Use of Apps and Websites in Religious Life." *Pew Research Center*, 2024.
<https://shorturl.at/Zfw7K>

- Neonnub, Patricius. "Aquinas' Concept of Abstraction and Its Implication for Evaluating Artificial Intelligence." Paper presented at the *International Conference on Education and Artificial Intelligence*, Universitas Katolik Widya Mandira, Kupang, 2024.
<https://doi.org/10.13140/RG.2.2.29698.29128>
- Pratap, Abhinav és Amit Pathak. "From Public Square to Echo Chamber: The Fragmentation of Online Discourse." *arXiv*, 2025.
<https://arxiv.org/abs/2501.18441>
- Replika. Replika: My AI Friend [Application software]. Luka, Inc., 2025.
<https://replika.ai>
- Rodillosso, Ermelinda. "Filter Bubbles and the Unfeeling: How AI for Social Media Can Foster Extremism and Polarization." *Philosophy & Technology* 37, no. 2 (2024).
<https://doi.org/10.1007/s13347-024-00758-4>
- Tegmark, Max. *Life 3.0: Being human in the age of Artificial Intelligence*. Gale Academic OneFile. 2017.
<https://go.gale.com/ps/i.do?id=GALE%7CA523137827&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=17196337&sw=w&p=AONE&userGroupName=anon%7E4793c9bd&aty=open-web-entry>
- Thomas, Justin, Mohammad Amin Kuhail és Fahad AlBeyahi. "The Metaverse, Religious Practice and Wellbeing: A Narrative Review." *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking* 27, no. 1 (2024): 57–63.
<https://doi.org/10.1089/cyber.2023.0003>
- Veale, Michael és Frederik Zuiderveen Borgesius. "Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act." 2021.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3896852
- Wallach, Wendell és Colin Allen. *Moral Machines: Teaching Robots Right from Wrong*. Oxford University Press, 2008.
- Wells, H. G. *The Time Machine*. Heinemann, 1895.
- Westerlund, Mika. "The Emergence of Deepfake Technology: A Review." *TIM Review* (2019).
<https://www.timreview.ca/article/1282>
- Zhang, Wei-zhong és Rong Lian. "Counselor Type (Human/AI) and Consultation Intention: A Moderated Mediation Model of Trust and Psychological Counseling Scenarios." *BMC Psychology* 13, no. 1 (2025).
<https://doi.org/10.1186/s40359-025-02741-w>
- Zollo, Fabiana, Petra Kralj Novak, Michela Del Vicario, Alessandro Bessi, Igor, Mozetič, Antonio Scala, Guido Caldarelli és Walter Quattrociocchi. "Emotional Dynamics in the Age of Misinformation." *PLoS ONE* 10, no. 9 (2015): e0138740.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0138740>